

• Aproximació a una tipologia documental dels • fons documentals de l'AHAT. Els hospitals de • pobres de la Conca de Barberà

• Neus **Sánchez Pié** *

• *Arxiu Capitular de Tarragona i Arxiu Històric de l'Hospital de
• Sant Pau i Santa Tecla

• *nsanchez@arqtgn.cat

Resum: Aproximació sobre la importància dels hospitals de pobres durant l'Antic Règim a la Conca de Barberà i descripció de la documentació de l'Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona vinculada a aquestes institucions benèfiques i citació d'aquelles que se sap que van existir, però no han deixat rastre documental.

Paraules clau: Conca de Barberà, hospitals, pobresa, beneficència.

Orígens i antecedents dels hospitals de pobres.

No podem establir un origen clar de l'existència dels hospitals tot i que des de l'antiguitat s'han observat comportaments d'assistència social envers els malalts¹. A Egipte existien certs santuaris específics on els malalts acudien cercant guariment mitjançant la pregària. A la Grècia clàssica determinats temples també van jugar un paper preeminent en la recerca del guariment de la malaltia. Algun d'aquests, anomenats *asklepeia*, van esdevenir autèntics centres de pelegrinatge on mitjançant el ritual de la *incubatio* el déu Asclepi guaria al malalt o li proporcionava la manera com fer-ho².

Per altra banda, a Roma es van projectar uns centres anomenats *valeudinaria* que estaven destinats a l'atenció d'esclaus i soldats.

No és fins al segle IV quan a Bizanci s'implanten uns centres anomenats *xenodocheion*, destinats al recull de pobres i pelegrins que sembla ser la referència més directa als que durant l'edat mitjana esdevindran els hospitals, mentre, van anar apareixent altres centres assistencials especialitzats en la cura de vells, orfes, etc.

Paral·lelament, dins de l'església havien sorgit personatges peculiars els quals havien decidit viure apartats de la civilització i abandonar totes les seves pertinences dedicant-se tan sols a Déu. Aquests, antecedents del que més tard seran les ordes monàstiques, dedicaven gran part de les seves activitats a l'assistència dels pobres i malalts.

Els hospitals a Occident

Sembla ser que la ràpida expansió de les ordes monàstiques per la Mediterrània va ser l'encarregada de l'expansió, també, de l'ideal de l'assistència als desvalguts. No obstant, a occident va ser un procés lent. Els primers *xenodochia* els trobem a Roma al segle IV dC essent de fundació laica. Poc a poc, bisbes i papes van passar a esdevenir grans impulsors d'aquests centres.

A la Península Ibèrica, el primer centre d'aquest tipus el trobem a Mèrida fundat l'any 580 i en territori català les primeres referències daten de finals del segle X.

Tot i així, aquestes eren institucions amb un caràcter caritatiu poc definit que serà canviant des d'aquestes dates primerenques fins arribar a la plena i baixa Edat Mitjana, quan les necessitats de la societat estamental del moment, així com també l'augment d'una burgesia creixent, encaminaran aquestes fundacions cap a centres cada cop més especialitzades³.

Això no obstant, cal remarcar que aquesta especialització, ampleament descrita en la bibliografia especialitzada, com és evident, no es va dur a terme en el marc geogràfic, cronològic i social que tractem en aquest article, ja que els hospitals esdevindran centres de recollida tant de pobres, pelegrins, malalts, orfes, etc. fins ben entrat el segle XIX.

Però a més, l'hospital medieval també s'ha vist com origen de control social de tota una sèrie de marginats que constituïen una amenaça constant per al bon funcionament del sistema urbà⁴.

Pobresa i caritat

Lluny de ser un sinònim d'indigent i de persona carent de béns materials, tal i com s'identifica des d'una òptica actual, per a l'home de l'antic règim, el pobre era aquell qui passava per una situació de desemparança i que per alguna raó havia de dependre de la comunitat. Per tant, un pobre tant era aquell que no tenia un sostre on resguardar-se, un pelegrí, un impedit, un orfe, un ancià, un malalt, una vídua, etc. Aquesta població és la que a la documentació trobem anomenada com a *pauperes*, és a dir, pobres.

Però si existeix un pobre per antonomàsia aquest és el malalt, ja que la malaltia per si sola implicava pobresa. La malaltia era una de les formes que manifestava la pobresa, doncs, postergava a una situació d'inactivitat i incapacitat per al treball, única forma per a l'obtenció d'ingressos i, per tant, únic camí per a sobreviure.

Aquesta dicotomia entre els termes pobre i malalt és una constant en la documentació que hem estudiat i que s'allarga fins el segle XIX. Mentre la historiografia tendeix a establir una separació dels dos mots a partir del segle XVI veient pejorativament al primer⁵, la identificació d'aquests

individus com a «pobres malalts» seguirà essent una constant. Per tant, és cert que les dues paraules aniran separant-se cada cop més en el seu concepte però això serà un procés lent que no queda diferenciat clarament en la documentació, ja que durant els segles XVIII i XIX la majoria d'hospitals de pobres rurals segueixen funcionant com a hostals per als pobres.

El cristianisme juga un paper clau amb l'aportació d'una nova mentalitat davant de la pobresa, ja que aquesta va passar a ser identificada amb Crist i, per tant, la riquesa podia arribar a ser vista com un mal. Des del punt de vista d'aquesta mentalitat, el ric va passar a dependre del pobre provocant una situació de necessitat mútua. Mentre el pobre aconseguia la seva supervivència mercès a les donacions, deixes i almoines, el ric necessitava el pobre per salvar-se, ja que aquest li oferia els béns espirituals que li mancaven.

Durant l'Edat Mitjana van sorgir nombroses fórmules d'assistència als pobres i malats. Deixant de banda els hospitals, l'assistència es desenvolupava mitjançant hostals per a pelegrins, confraries, pies almoines, causes pies, morberies, asils, botigues del blat, bacins, hospicis, etc.

L'existència de tots ells, ja siguin de fundació eclesiàstica o laica, rau en la necessitat mútua entre pobre i ric car l'almoina era l'instrument més utilitzat per a la redempció dels pecats⁶.

El funcionament dels hospitals de pobres. Organització i administració

De la mateixa manera que a les ciutats, l'establiment o creació dels hospitals de pobres en realitats locals més petites corresponien a una doble resposta als problemes que suposava per una banda la mendicitat existent en l'època, agreujada per les conseqüències socials que van provocar els diversos brots pestilents i crisis de subsistència, i per l'altra donaven resposta a una necessitat existent, sobretot entre una classe burgesa en ascens. El cas és que partint de la idea que l'augment de la pobresa i la mendicitat podia arribar a ser perillosa, una de les vies de sortida per part d'aquesta va fer-se palesa mitjançant les obres de caritat. Aquestes obres podien traduir-se en causes pies, almoines o en la creació o dotació dels anomenats hospitals de pobres. A més, com a contrapartida, amb aquests actes de caritat, que paradoxalment eren públics, s'aconseguia l'afermament i corroboració de pertinença a un *estatus* social determinat.

Malauradament, la documentació que ens ha arribat és força parcial i tret de determinats casos no podem saber la causa fundacional de la major part dels hospitals de pobres que ens ocupen en aquest estudi.

A partir de la documentació que es conserva en els diferents fons parroquials de l'AHAT, podem intentar aproximar-nos al funcionament d'un hospital de pobres, sobretot durant l'antic règim ja que la major part de la documentació conservada correspon als segles XVII i XVIII.

L'organització d'aquestes institucions era simple i clara i atenia a uns patrons repetidament utilitzats en l'estructura municipal del moment. Els principals responsables de l'hospital eren, en cada cas, els jurats de la vila i el rector, emblemes del poder local, els quals actuaven conjuntament formant una comissió i nomenaven un col·lector per a l'exercici de la comptabilitat. Depenent de la importància de l'hospital que, si més no, anava lligada a la de la vila, l'hospital comptava amb un o més administradors. Aquests, a la vegada, designaven a una persona encarregada de l'atenció directa als pobres malalts, l'hospitaler/a.

La base del sosteniment d'aquests hospitals eren els censals i les donacions que tant podien ser econòmiques com materials. Tot i així, sabem que en la majoria de casos, sobretot als hospitals de les viles més petites, la majoria de censals passaven a ser ròssecs, és a dir, que es deixaven de pagar. Aquesta tendència ens fa pensar en una deixadesa i mala atenció a les necessitats de l'hospital, potser a causa de la poca concurrència i és que la precarietat econòmica d'aquest tipus d'institucions es feia evident en la majoria de casos al cap de pocs anys després de la seva fundació.

Tots havien de comptar amb la presència de com a mínim una capella, doncs, la pregària era una obligació per als malalts els quals estaven obligats a resar per la seva curació que a més, era una de les úniques formes per aconseguir-la⁷. A ixí mateix, per aquesta s'hi passava una bacina quan se celebrava missa, la quantitat de la qual anava destinada, també, a l'hospital.

Podem dir que en la majoria dels casos l'assistència mèdica en aquests hospitals era molt escassa. Tret d'alguns exemples on l'hospital va servir de refugi durant alguns brots epidèmics, la majoria d'hospitals atenien a molt pocs malalts. La seva funció primordial responia a servir d'ajuda i asil per als pobres i transeünts.

Tipologies documentals de l'AHAT per a l'estudi dels hospitals

Els fons parroquials pròpiament dits

Des de 1920 amb la creació de l'AHAT no han deixat d'arribar els fons parroquials de tota l'arxidiòcesi. La major part d'aquests estan formats per les sèries sacramentals i en menor mesura per les notariales, però en alguns casos també s'ha conservat la documentació referent als anomenats hospitals de pobres de cada vila.

Malauradament, aquesta tipologia documental no és gaire variada ni gaire àmplia, tret d'algunes excepcions. En la majoria de casos el que ens ha arribat fins als nostres dies són els llibres de l'administració econòmica de l'hospital, on s'hi recollien els interessos dels censals que rebien els hospitals, així com també algunes donacions. Podem dir que la documentació conservada és bàsicament econòmica. Tot i això, en alguns casos dits llevadors recullen inventaris del material que disposava l'hospital així com també els

diferents decrets de les visites pastorals mitjançant els quals podem adonar-nos de com es portaven i de quin era el seu estat.

Una altra tipologia documental que trobem en els fons parroquials són els manuals notariais. El cas és que en els pobles petits els rectors acomplien les funcions de notari. Per ells passaven tots els registres de compravenda i contractes de tota mena, a part de la realització de testaments etc. Aquest *estatus* va perdurar fins l'any 1736 quan l'administració borbònica retirà aquest dret i tan sols els permeté realitzar testaments, cosa que es mantindrà fins l'any 2009.

En aquesta tipologia hi podem trobar deixes testamentàries als hospitals que solen ser donacions de roba o d'alguna quantitat de diners. Destaca el cas de Vilaverd on en un testament localitzat en un dels manuals notariais conservats en el propi fons parroquial hi trobem el llegat de Jaume Sabater l'any 1413, on especifica que deixa un dels seus immobles perquè es destini a l'alberg dels pobres.

No sempre la informació que podem extreure va estretament lligada a la presència d'un hospital, però sí més no sí que podem parlar de la presència d'assistència sanitària a la vila com el cas de Barberà de la Conca on localitzem un dels contractes que es va realitzar amb el metge.

Les Visites Pastorals

Mercès als decrets de visita, sabem que alguns pobles comptaven amb un hospital. Les visites pastorals eren el deure que tenia el bisbe de visitar la pròpia diòcesi, basat en el costum antic, i eren l'instrument de control que tenien aquests per a controlar i comprovar el bon funcionament de les parròquies.

Els edificis dels hospitals van entrar a formar part dels recorreguts de visita a partir d'un determinat moment, en estar sota la jurisdicció del bisbe⁸. Tot i algunes excepcions sorprèn l'estat de deixadesa que es descriu en la majoria d'aquests decrets quan es fa referència a l'hospital. Durant les visites es revisaven l'estat dels comptes i de l'edifici.

Un model diferent a les visites pastorals són les visites *ad limina*. Aquestes, són les que havien de fer personalment els bisbes a Roma, podent encarregar a una altra persona que els representés en cas de no poder-hi anar personalment. La periodicitat d'aquestes depenia de la distància amb el Vaticà de cada diòcesi, en el cas de les catalanes eren quadriennals⁹. En aquestes es dedica un apartat especial per als hospitals. Destaca, però, que fins al segle XVIII es parla de la presència d'hospitals locals on s'acull a pobres que són administrats pels jurats i el rector. En la visita *ad limina* que Pere de Copons¹⁰ va realitzar el 1735 tan sols parla dels hospitals de Valls, Reus, Montblanc, la Selva del Camp i Arbeca, mentre que en la de 1881 realitzada per Benet Vilamitjana¹¹ tan sols es destaca el de Reus, el de Valls i d'altres de municipals.

Aquest fet coincideix amb els resultats que documentalment ens aporten la revisió dels llibres de visites de l'AHAT on pel que fa a la Conca de Barberà, es destaquen els hospital de pobres de Montblanc, de l'Espluga de Francolí i de Vimbodí, deixant de banda els de la resta de poblacions.

Barberà de la Conca

Malgrat conèixer l'establiment d'un hospital de pobres a la vila, a l'AHAT no sabem cap referència documental que porti alguna informació relacionada amb aquest. Si més no, comptem amb altres notícies que ens apropen a la coneixença de l'assistència mèdica de l'època a la comarca. En un manual notarial de 1649 del fons parroquial de Barberà de la Conca trobem un contracte on s'estipula la conducta que haurà de seguir el metge que la vila va contractar, Ramon Monnar, resident a Montblanc:

«que dit senyor doctor Monnar tinga obligació de servir de quinze en quinze dies, encara que no-i aige malalts y quant ni aige, sempre que serà avisat y ab tal que per la primera visita se li age de aportar a Montblanch en sa casa la orina del dit malalt quant lo aniran avisar y més se oblige dit senyor doctor de visitar tots los habitants que vull son en la dita vila de Barberà y si a cas dit senyor doctor estas malalt a estas molt ocupat y no pugues venir a visitar aige de fer venir altre doctor per son comte y quant no fes venir altri...¹²»

Blancafort

En algunes parròquies, l'administració econòmica de l'hospital, que en l'època i territori que estem estudiant és l'única informació que ens ha deixat rastre documental dels hospitals de pobres, no la trobem en llibres titulats com a tals sinó que la trobem enquadrada juntament amb documentació d'alguna confraria. Aquest és el cas de Blancafort on l'única rastre de la presència de l'hospital el trobem en el llibre anomenat «Llibre de comptes de la iglésia i confraries de Blancafort»¹³.

Aquest, va funcionar com a hospital entre els segles XIII i XVIII quan l'edifici va passar a complir les funcions de forn de la vila, i més tard d'escorxador¹⁴.

Conesa

Tot i que en el fons parroquial no consta cap llibre referent a l'administració de l'hospital i les visites pastorals no en fan cap esment, sabem gràcies a l'Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya que existia un hospici per a pelegrins construït a la darrerria del segle XIV¹⁵.

L'Espluga de Francolí

L'hospital de l'Espluga de Francolí fou construït al segle XIV, tot i que sembla que va ser bastit sobre un altre d'anterior¹⁶. En un primer

moment, de la seva administració se n'encarregaven tres procuradors, que a la seva vegada depenien del rector de la vila¹⁷. Cap a finals del segle XV amb la fundació de la Confraria dels Pobres de Jesucrist l'administració passà a mans d'aquests¹⁸. La seva activitat cessà l'any 1877 i l'ajuntament es convertí en propietari.

L'hospital de l'Espluga, juntament amb el de Montblanc, va ser un dels més importants de la Conca, l'activitat del qual va perdurar fins bona part del segle XIX. Després d'això, la preocupació per l'atenció sanitària dels habitants del poble va portar al consistori a contractar dos llits de manera permanent amb l'Hospital de Sant Pau i Santa Tecla de Tarragona¹⁹.

En el fons parroquial de l'Espluga de Francolí dipositat a l'AHAT es conserva la documentació referent a la gestió de l'hospital. Aquesta documentació es compon de dos llibres. Un llibre de l'administració de l'hospital de 1844²⁰ i un altre llibre de les rendes de la Confraria dels pobres de l'hospital (1732-1844) on també hi apareixen els comptes de l'hospital dels anys 1847-1860 i les rendes de l'any 1833²¹.

A més, en el fons de les visites pastorals la revisió de l'estat de l'hospital de l'Espluga hi apareix sovint²².

Forès

En el fons parroquial de Sant Miquel, arcàngel, de Forès es conserva un llibre de l'administració econòmica de l'hospital durant els segles XVI i XVIII²³ del qual deduïm la mala gestió d'aquest hospital. En aquest, s'hi anotaren els manaments que el bisbe feia relatius a l'hospital en cada visita, fent una especial incidència en l'impagament dels censals cobradors per l'hospital, així com també de la desídia de l'estat dels comptes des de la darrerria del segle XVII per no haver nomenat un col·lector. Alguns fragments d'aquests decrets de visita diuen:

«(...) que des de lo any 1699 fins al present no se han passat comptes de dita administració, per rahó de ignorar-se los partits de renda ab que estava dotat dit hospital (...)»²⁴

«(...) que aviendose abandonado totalmente desde el año de mil seis cientos noventa y nueve se perdió su renta y se arruinó dicho hospital (...)»²⁵
No obstant, el rector es va ocupar de recopilar la informació necessària per a realitzar un llistat de les persones que tenien censals pagadors a l'hospital, i que ho havien deixat de fer. La renda total d'aquests censals per l'any 1766 sumava la quantitat de 3 lliures i 15 sous.

La situació de l'hospital millorà cap a principis del segle XIX quan se'n reprèn l'activitat. En una nota el rector, Ramon Rovira, explica: «(...) los regidores administravan el hospital, estava oculto el presente manual, los vezinos se llevaron las paredes y quanto havia en el hospital desapareció, se perdió mucha renta, como consta en el presente manual (...). Don Francisco Armaña mandó que se repartiara entre los pobres enfermos toda la renta

mientras estuviere Forés sin hospital y los censualistas prometieron a su il-lustrísima que pagarían anualmente pensión nueva y vieja, más no se ha realizado (...)»²⁶.

Montblanc

Hospital de Santa Magdalena

Les referències a la presència d'un hospital a la vila es troben documentades des de 1266. Pocs anys més tard sabem que l'hospital l'administraven els cònsols de la vila. No serà fins a les acaballes del segle XV i les primeres dècades del XVI quan ens trobem amb l'existència de l'hospital de Santa Magdalena concebut en la seva forma actual²⁷. Al segle XV apareixen com a administradors la Confraria dels pobres. A mitjans del segle XVI l'hospital es trobava immers en una situació econòmica difícil, moment en que també desapareix l'hospital de Sant Bartomeu el qual trobem anomenat en una de les visites pastorals conservades a l'AHAT²⁸.

Al segle XIX, les germanes carmelites passaren a ser les administradores de l'hospital.

La documentació de l'hospital de Santa Magdalena conservada a l'AHAT es divideix en nou sèries documentals diferents²⁹ entre les quals hi trobem la relativa a l'administració i el govern amb una cronologia que abraça els anys 1883-1927, interns (1918-1925), receptari (1725-1916), economia (1650-1927), judicial (1674-1931), epistolar (1916-1935), reglaments (primer quart del segle XX), i notes històriques (primer quart del segle XX) que sumen un total de 63 unitats documentals. A més a més, en el propi fons parroquial es conserven capbreus (1591-1650), llevadors de la renda (1598-1603, 1649-1651 i 1661), censals (1779) i subsidi (1812).

A més del que es coneixia fins al moment, durant el passat any 2011 la documentació de l'hospital de Santa Magdalena s'ha incrementat. Aquesta documentació, inèdita fins al moment, correspon a peticions per a ingressar a l'hospital (1841-1848), hospitalitzats del Regiment de Cavalleria de Calatrava (1756), i del Regiment de Sagunt (1756), comptes que l'hospital gastà en llenya (1756-1757), comptes i rebuts diversos (1840-1848) i censals i lluïsmes (1566-1766).

*Hospital de Sant Marçal*³⁰

El 1399 Jaume Marçal va deixar en el seu testament una quantitat destinada a la fundació d'una església hospital que havia de tenir uns dotze llits. Al segle XVII va passar a la confraria i congregació de la Puríssima Sang que encara n'és la propietària.

De la mateixa manera que l'Espluga de Francolí, en els diversos llibres de visites pastorals conservats a l'AHAT, l'hospital de Santa Magdalena de Montblanc hi apareix repetidament observant l'estat de l'edifici així com també l'estat dels comptes.

Fruit de l'organització municipal de la Conca de Barberà, Montblanc compta amb quatre poblacions sufragànies. Aquestes són la Guàrdia dels Prats, Prenafeta, Rojals i Lilla, de les quals en els fons consultats no hi consta l'existència de cap hospital de pobres.

Pontils

En el fons parroquial de Santa Maria de Pontils no apareix cap referència expressa a un hospital de pobres a la vila. Això no obstant, actualment en el seu terme s'hi troba el convent de Sant Magí de la Brufaganya. Aquest, instituït com a priorat l'any 1603 comptava amb una hostatgeria per a l'aixopluc de pelegrins i pobres que la documentació anomena constantment hospital. La documentació referent a aquest hospital es conserva en el fons anomenat «Monacals religiosos i religioses» i malgrat no haver-se conservat cap document referent a l'administració directa de l'hospital sí que podem trobar altres referències indirectes així com els diferents arrendaments, etc³¹.

A aquest municipi avui en dia hi pertanyen les poblacions de Santa Perpètua de Gaià i Vallespinosa, en qualitat de sufragànies. En cap dels dos casos es coneix l'existència d'un hospital de pobres.

Santa Coloma de Queralt

Santa Coloma de Queralt no va passar a formar part de l'arxidiòcesi de Tarragona fins l'any 1957 amb el decret sobre els canvis en els límits d'algunes diòcesis. Amb ella també va passar a l'arquebisbat de Tarragona la parròquia de Santa Maria d'Aguiló, sufragània seva, de la qual no es conserven referències documentals expresses a l'existència d'un hospital de pobres. Per aquest motiu, en el fons de les visites pastorals no trobarem informació sobre la parròquia doncs, per fer-ho caldria remetre'ns a les visites que ofería el bisbe de Vic, conservades en el seu arxiu diocesà.

Malauradament l'arxiu parroquial de la citada parròquia no es conserva a l'AHAT. Malgrat tot, coneixem l'existència de com a mínim dos hospitals a la vila.

Un d'aquests hospitals era el conegut com a Hospital de Santa Maria Magdalena, fundat al segle XIV.

L'Hospital de Santa Maria Magdalena

Es coneix l'existència d'un hospital a la vila de Santa Coloma de Queralt des de 1327 quan es va fundar l'hospital i Confraria de la Santa Creu, pocs anys més tard, el 1331 es fundà el benefici de Santa Magdalena moment des del qual la confraria i l'hospital van passar a ser coneguts amb el nom de Santa Magdalena.

El 1922 l'ajuntament va subhastar l'edifici adquirint-lo la Societat Cooperativa Obrera (Centre Republicà) mentre que la façana es va desplaçar al pati del castell³².

L'Hospital dels jueus

Aquest hospital es trobava dins del call de la vila, en l'actual carrer Forn de Baix. El 1411 Dulcia, muller de Mosse Cabrit, va fer una donació per a l'obra de l'hospital moguda pel desig del seu difunt marit de que es fundés un hospital a la vila destinat a la comunitat jueva³³.

En referències documentals de l'últim quart del segle XV, l'hospital encara hi apareix, motiu pel qual sembla que va existir fins el 1492, moment de l'expulsió dels jueus en tots els territoris de la monarquia espanyola.

Sarral

Almenys des de l'últim terç del segle XVI es coneix l'establiment d'un hospital a la vila l'existència del qual encara avui dona nom al carrer on estava ubicat. Malauradament la gairebé destrucció de l'arxiu parroquial durant la Guerra Civil va provocar també la desaparició dels llibres relatius a l'hospital. No obstant, l'any 1934 Mn. Tomàs Capdevila i Miquel en la seva publicació sobre Sarral, va poder estudiar els llibres referents a l'administració de l'hospital.

Sarral integra els antics municipis de Vallverd de Queralt i Montbrió de la Marca, dels que en el seu fons parroquial no hi consta documentació referent a un hospital de pobres.

Vallfogona de Riucorb

Sabem que cap a finals del segle XIV existia un hospital al carrer Major, el qual fou fundat per Mn. Pere Bertran amb una dotació de 600 sous. Paral·lelament, cap a finals de la següent centúria es documenta l'existència d'un edifici anomenat hospital vell, a la partida del Coll de les Eres. Al segle XVIII l'hospital ja estava en ruïnes³⁴.

Malgrat tot, en el fons parroquial de Vallfogona dipositat a l'AHAT només s'hi conserva un capbreu de la comanda. Per altra banda, en els llibres de visites pastorals no trobem informació de Vallfogona ja que aquesta parròquia era diòcesi de Vic. La documentació parroquial es conserva a l'Arxiu Comarcal de Reus.

Vilaverd

Com en altres casos, el fons parroquial de Vilaverd no té cap llibre de l'administració de l'hospital. Però tenim notícies, per testaments de l'època, que a mitjans del segle XIV els testadors deixaven llegats per a l'hospital, malgrat aquest no comptés amb una ubicació fixa.

Una de les notícies més rellevants que conserva el fons es troba en un manual notarial que comprèn els anys 1411-1414³⁵. En aquest, Jaume Sabater, l'any 1413, deixa un dels seus edificis perquè s'hi ubiqui l'hospital de la vila on especifica que «els pobres sien albergats».

Sembla ser que aquest hospital tan sols va subsistir durant l'Edat Mitjana i inicis de la Moderna³⁶. Dissortadament l'AHAT no conserva cap volum referent a l'administració de l'hospital ni en els decrets de visites pastorals se'n fa esment.

Vimbodí

Mn. Àngel Bergadà en la seva monografia *Vimbodí. Estudi històric, sociològic i religiós* ens parla de l'existència d'una Confraria de Pobres de Jesucrist ja existent almenys des del segle XV³⁷. Pel que fa a les referències documentals de la presència d'un hospital a la vila, aquestes no apareixen fins al segle XVIII, concretament en el llibre de visites ja esmentat de l'any 1776 on s'indica que la seva renda corresponia a cinc lliures, disset sous i tres diners³⁸.

Posteriorment, l'any 1827 en una altra visita pastoral trobem que l'hospital de Vimbodí, destinat a l'allotjament dels malalts pobres del poble, comptava amb un llit i que la renda anual sumava un total de dues lliures i quinze sous³⁹.

En aquest apartat, hem cregut necessari, també, mencionar la presència d'una primera infermeria i una posterior hostatgeria per a pelegrins al Monestir de Santa Maria de Poblet. Sembla ser que un primer edifici datat de principis del segle XIII destinat a l'acollida de malalts i pobres, va ser arrasat pel devastador incendi que va patir el monestir l'any 1594⁴⁰.

Posteriorment es construí l'hostatgeria que sembla que va anar perdent importància ja que al segle XVIII tan sols s'hi atenia als servents malalts del propi monestir.

Passanant, les Piles, Pira, Rocafort de Queralt, Savallà del Comtat, Senan, Solivella, Vallclara, Vilanova de Prades i Llorac

Pel que fa als fons parroquials d'aquestes poblacions, hem de dir que no hem trobat cap referència documental directa que ens apropi a situar la presència d'un hospital de pobres en aquestes viles durant l'Antic Règim, així com tampoc en les visites pastorals. Val a dir, però, que pel que ocupa a aquesta última tipologia documental, les parròquies de Savallà del Comtat, Llorac i les seves sufragànies, no van passar a formar part de l'arxidiòcesi de Tarragona fins a l'any 1957 amb el canvi dels límits diocesans.

Bibliografia complementària

-Adserà, Josep. «El arzobispo Antonio Agustín y el hospital de San Pablo y Santa Tecla de Tarragona», *Jornades d'Història Antoni Agustín i el seu temps 1517-1586*, Universitat de Barcelona, 1988.

- Batlle, Carme. *L'assistència als pobres a la Barcelona medieval (s.XIII)*, Barcelona, Rafael Dalmau, 1987.
- Burón, Taurino, «Hospitales rurales», *Memoria ecclesiae X, Actas del XI Congreso de la Asociación de archiveros de la iglesia en España celebrado en Valencia del 11 al 15 de septiembre de 1995*, Oviedo, 1997, p. 501-513.
- Canyellas, Núria, «L'assistència als pobres de Valls (fi del s. XIII-meitat del s.XIV) a través del cartulari de clàusules pels pobres del bací de Valls», a *Historia et documenta. Revista de divulgació històrica i dels fons documentals de l'Arxiu Històric Comarcal de Valls*, (Valls), 3 (1996), p. 29-59.
- Capdevila, Tomàs, *Sarreal*, Sarra, 1934.
- Comelles, Josep M. i altres, «L'Hospital de Valls», *Assaig sobre l'estructura i les transformacions de les institucions d'assistència*, Valls, IEV, 1991.
- Cuadrada, Coral, «Pobresa, marginació i sexe a l'edat mitjana», *La història dels altres: exclusió social i marginació a les comarques tarragonines segles XIII-XX* (coord. per Daniel Piñol Alabart), Tarragona, CEHSGO, Tarragona, 2003 p. 21-26.
- Danon, Josep, *Visió històrica de l'Hospital general de Santa Creu de Barcelona*, Barcelona, Fundació Salvador Vives Casajua, 1978.
- Farré, J. «El hospital de la Espluga de Francolí», *Boletín Informativo del Colegio Oficial de Médicos de la Provincia de Tarragona*, (Tarragona), 8 (1969).
- Gallent, Mercedes, «Historia de los hospitales», *Revista d'història medieval*, (València), Universitat de València, 7 (1996), p. 179-191.
- Grau Pujol, JM. «L'assistència sanitària i benèfica durant el segon franquisme: l'hospital municipal de Santa Coloma de Queralt», *Recull* (Santa Coloma de Queralt) 11 (2009) p. 5-13
- López, Carmen, *La Pobreza en la España medieval*, Madrid, Centro de Publicaciones del Ministerio de Trabajo y Seguridad Social, 1985.
- Martinell, César, *Els hospitals medievals catalans*, Tarragona, Gràfiques Forès, 1935.
- Palau, Antoni, *La Conca de Barbarà*, Barcelona, Francesch Altés imp., 1912.
- Piñol, Daniel. «Els pobres a l'edat mitjana», *Kesse*, (Tarragona), 33 (2002), p. 8-14.
- Porta, Josep M. «*Guia-Inventari de l'arxiu municipal de Pira dipositat a l'Arxiu Històric Comarcal de Montblanc*» a *Apiera: Recull de treballs de Pira i el seu entorn*, (Pira), L'Anguera Associació cultural, 1 (1995), p. 61-116.
- Prats, Josep M., *Blancafort*, Valls, Cossetània, 1998.
- Segura, Joan, *Història de Santa Coloma de Queralt*, Santa Coloma de Queralt, 1953.
- Tarès, Joan, *Història de l'hospital de l'Espluga de Francolí*, L'Espluga de Francolí, Ajuntament, 1992.

Notes

1. Raventós, Jacint, *Història dels hospitals catalans*, Barcelona, Diputació de Barcelona, 2002, p. 69.
2. Conejo, Antoni, *Assistència i hospitalitat a l'edat mitjana. L'arquitectura dels hospitals catalans: del gòtic al primer renaixement*, Tesi doctoral Universitat de Barcelona, 2002, p.43.
3. Borrell, Miquel, *Pobresa i marginació a la Catalunya il·lustrada. Dides, expòsits i hospicians*, Santa Coloma de Farners, Centre d'Estudis Selvatans, Cabrera de Mar, Galerada, 2002, p.30.
4. Rubio, Agustín, *Pobreza, enfermedad y asistencia hospitalaria en la Valencia del siglo XIV*, València, Institució Alfons el magnànim, Diputació de València, 1984, p. 19.
5. López, María Luz, «El hospital como objeto histórico: los acercamientos a la historia hospitalaria» a *Revista d'Història Medieval*, (València), Universitat de València, 7 (1996), p. 192-204, p. 193.
6. Borrell, M. *Op. cit.*, p. 68.
7. Conejo, A. *Op. cit.*, p. 73.
8. Puigvert, Joaquim, Monjas, Lluís, Solà, Xavier i Perea, Eugeni. *Les visites pastorals. Dels orígens medievals a l'època contemporània*, Girona, CCG Edicions: Associació d'Història Rural de les Comarques Gironines, Centre de Recerca d'Història Rural (ILCC-Secció Vicens Vives) de la Universitat de Girona, 2003, p. 98.
9. Moliné, Enric, «Les relacions de les visites *ad limina apostolorum* dels bisbes d'Urgell, 1597-1821", *Urgellia* (La Seu d'Urgell), 3, (1980), p. 419.
10. Arxiu Secret Vaticà, Relació de Visites *ad limina* de l'Arquebisbat de Tarragona.
11. *Ibidem*
12. AHAT, Fons parroquial de Santa Maria de Barberà de la Conca, caps 27, núm. 40.
13. AHAT, Fons parroquial de Santa Maria Magdalena de Blancafort, caps 1, núm. 3.
14. Recasens, Josep, *Blancafort: aproximació geogràfica-històrica*, Blancafort, Ajuntament, 1986, p. 269.
15. Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya a <http://cultura.gencat.cat/invarquit/cerca.asp>.
16. Calbet, Josep M. i Vallribera, Pere, *Medicina i societat a l'Espluga de Francolí (segle XVIII i XIX)*, Seminari Pere Mata, UB, 1991, p. 167.
17. Carreras, Antoni, *Història de l'Espluga de Francolí*, vol. III, Lleida, Pagès editors, 2000, p. 391
18. *Ibidem*
19. AHSPT, «Contrato con el ayuntamiento de Espluga de Francolí al objeto de poder disponer de una cama fija», caps 84, núm. 1445.
20. AHAT, Fons parroquial de Sant Miquel, arcàngel, de l'Espluga de Francolí, caps 9, número 38.
21. AHAT, Fons parroquial de Sant Miquel, arcàngel, de l'Espluga de Francolí, caps 41, núm. 101.
22. Algunes d'aquestes visites corresponen a la signatura, Fons Arquebisbes, visites pastorals, caps 2, número 4 (1647-1681) i caps 3 núm. 8 (1776).
23. AHAT, Fons parroquial de Sant Miquel, arcàngel, de Forès, caps 2, núm. 10.
24. *Ibidem*
25. *Ibidem*
26. *Ibidem*
27. Per a més informació sobre l'arquitectura hospitalària d'aquest hospital o de la catalana en general, Joan-Albert Adell, «L'hospital de pobres de Santa Magdalena de Montblanc i l'arquitectura hospitalària medieval a Catalunya» a *Acta historica et archaeologica mediaevalia*, (Barcelona), 4, (1983), ps. 239-264 i Conejo, Antoni, *Assistència i hospitalitat a l'edat mitjana. L'arquitectura dels hospitals catalans: del gòtic al primer renaixement*, Tesi Doctoral, Universitat de Barcelona (UB), 2002.

28. AHAT, Fons Arquebisbes, visites pastorals, caps 1, núm. 2 (1449-1450), f. 178r.
29. Quijada, Joan M., «La documentació de l'Hospital de Santa Magdalena de Montblanc dipositada a l'Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona (AHAT)», *Sanitat i Vida (I): notes esparses sobre la sanitat montblanquina i comarcal (S. XVI-XX)*. Montblanc, Museu Arxiu de Montblanc i Comarca, 2009. p. 17- 42.
30. Per a més informació sobre aquest hospital vegeu, Jaume Riera. «La fundació del monestir de Sant Marçal de Montblanc (1391)», *Aplec de treballs*, (Montblanc), 6, (1984), p. 97-111 i Josep M. Llobet Portella, «El testament de Bartomeu de Castellnou, de Montblanc (1376)», *Podall* (Montblanc) 2 (2013) p 186-189, recurs electrònic.
31. AHAT, Fons monacals, religiosos i religioses. La sèrie del convent de Sant Magí de la Brufaganya consta de 271 unitats documentals.
32. Palau, Salvador, *Aspectes històrics de Santa coloma de Queralt i els seus rodals*, Santa Coloma de Queralt, 1993, p. 13.
33. Secall, Gabriel, «Metges i cirurgians hebreus de Santa Coloma de Queralt (s. XIV-XV)», *Actes del IV Congrés d'història de la medicina catalana*, Poblet, 7-9 de juny de 1885 vol. I, p. 345.
34. Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya a <http://cultura.gencat.cat/invarquit/cerca.asp>.
35. AHAT, Fons parroquial de Sant Martí, bisbe, de Vilaverd, caps 3, núm. 21.
36. Cortiella, Francesc, *Història de Vilaverd*, Vilaverd, Ajuntament, 1982, p.103.
37. Bergadà, Àngel. *Vimbodí. Estudi històric, sociològic i religiós*, Vimbodí, Parròquia, 1978, p. 186.
38. AHAT, Fons Arquebisbes, visites pastorals, caps 3, núm. 8 (1776).
39. AHAT, Fons Arquebisbes, visites pastorals, s/c, núm. 9.2 (1828-1829), f. 735r.
40. Liaño, Emma, «Arquitectura hospitalaria en la Catalunya medieval: el Hospital de pobres de Poblet y el proyecto de San Marçal de Montblanc», *I Jornada d'Història de la medicina Tarraconense*, Museu Nacional Arqueològic de Tarragona, 14-15 d'abril de 1989.